

ONA TILI VA ADABIYOT DARSLARIDA FUNKSIONAL SAVODXONLIKNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

ZAMIRA QARSHIYEVA SADRIDDIN QIZI

Samarqand shahar 81-umumiy o'rta ta'lim maktabining
ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada ona tili va adabiyot darslari jarayonida o'quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirish va rivojlantirishning samarali metodikalari tahlil qilinadi. Unda til materiallarini real hayotiy kontekstda qo'llash, matn bilan ishlash kompetensiyasini oshirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yo'naltirilgan topshiriqlardan foydalanish, shuningdek, kommunikativ yondashuv asosida o'qitishning afzalliklari yoritilgan. Shuningdek, maqolada o'qituvchilarning interfaol, muammoli, loyihaviy yondashuvlardan foydalanib, darslarni qiziqarli va mazmunli tashkil etishiga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: *funksional savodxonlik, matn bilan ishlash, tanqidiy fikrlash, kommunikativ yondashuv, interfaol metodlar, ona tili, adabiyot, dars metodikasi*

KIRISH

Bugungi kunda ta'lim sohasida o'quvchilarning nafaqat bilim, balki funksional savodxonlik darajasini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ona tili va adabiyot fanlari o'quvchilarning fikrlash, ifoda qilish, matn bilan ishlash, muammoli vaziyatlarni tushunish va tahlil qilish kabi ko'nikmalarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi.

Funksional savodxonlik bu – o'quvchining olgan bilimlarini real hayotda, amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatidir. Demak, ona tili va adabiyot darslarida funksional savodxonlikni shakllantirish – nafaqat grammatik qoidalarga asoslangan bilimlarni berish, balki o'quvchining mustaqil fikrlashini, o'qigan matnni tushunib, unga munosabat bildirishini, yozma va og'zaki nutq faoliyatini rivojlantirish orqali amalga oshiriladi.

Ushbu maqolada aynan ona tili va adabiyot darslari orqali o'quvchilarda funksional savodxonlikni shakllantirishga xizmat qiluvchi samarali metodika va amaliy yondashuvlar yoritib beriladi.

ASOSIY QISM

Ona tili va adabiyot darslarida funksional savodxonlikni rivojlantirish uchun, avvalo, dars jarayonini o'quvchining hayotiy tajribasiga yaqinlashtirish zarur. Bu darslarda faqat nazariy bilimlar bilan cheklanib qolmaslik, balki har bir mavzuni hayotiy holatlar bilan bog'lab tushuntirish muhimdir.

Masalan, o'quvchilarga matn tahlilini o'rgatishda ularning qiziqishlari va kundalik hayotidagi mavzularni tanlash foydali. O'quvchilardan ijtimoiy tarmoqlarda uchraydigan postlarni tahlil qilishni so'rash, bu matnlarda qanday til vositalari ishlatilganini aniqlash va ularning ta'sir kuchini muhokama qilish orqali funksional savodxonlik rivojlanadi.

Yana bir samarali usul – hayotiy vaziyatlarni rolli o'yinlar orqali sahnalashtirish. Masalan, do'konda sotuvchi va xaridor roli, mehmon va mezbon, ishga kirish suhbatlari kabi holatlarni nutqiy vazifalarda ishlatish orqali o'quvchilar og'zaki va yozma nutqda erkin fikr bildirishga o'rganadilar.

Adabiy matnlar bilan ishlashda esa, obrazlar orqali bugungi zamonga bog'lanish muhim. O'quvchilardan "Agar bu qahramon hozirgi kunda yashaganida, qanday qaror qabul qilgan bo'lardi?", "U hozirgi yoshlar bilan qanday muomala qilgan bo'lardi?" kabi savollar asosida esse yoki og'zaki taqdimot tayyorlashni so'rash orqali nafaqat tafakkur, balki ijodiy yondashuv rivojlanadi.

Yozma nutqni rivojlantirishda esa o'quvchilarga maktub, ariza, e'lon, murojaat, tavsiyanoma kabi hayotiy matn shakllarini yozishni o'rgatish foydalidir. Bunda faqat shakl emas, balki mazmunning dolzarbligi, ifoda uslubi va mantiqiy ketma-ketlikka e'tibor qaratiladi.

Shuningdek, zamonaviy texnologiyalarni qo'llab, o'quvchilardan mobil ilovalar, bloglar yoki sun'iy intellekt platformalari yordamida matn yaratish, izohli video yoki audio podkast tayyorlash kabi topshiriqlarni berish mumkin. Bunday amaliy

mashg'ulotlar o'quvchilarni matnga chuqur yondashishga, tushunganini qayta ifoda etishga va o'z fikrini mustaqil shakllantirishga o'rgatadi.

Badiiy asarlarni o'qitishda esa o'quvchilardan asarni zamonaviy tilga moslab qayta yozish, suhbat tarzida ssenariy qilish yoki komiks ko'rinishida tasvirlashni so'rash orqali matn bilan mustaqil ishlashga undash mumkin.

Yakuniy bosqichlarda esa bahs-munozara, tahlil, ijodiy yozuv va og'zaki taqdimotlar orqali o'quvchilar o'z nuqtayi nazarini asosli ifodalash, matndan xulosa chiqarish va uni real hayotga tatbiq etish ko'nikmalarini shakllantiradilar.

Quyida ona tili va adabiyot darslarida funksional savodxonlikni rivojlantirishga doir kreativ amaliy misollar jadval ko'rinishida taqdim etiladi. Har bir misol real dars holatiga asoslangan va o'quvchilarning tahliliy fikrlashi, matn bilan ishlash, muloqotga kirishish kabi ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan.

Dars turi / faoliyat turi	Kreativ amaliy misol
Matn ustida ishlash	O'quvchilarga kichik matn berilib, uni rejalashtirish, asosiy g'oyani topish topshiriladi.
Muammoli savollar asosida bahs	"Muallif nimani nazarda tutgan?" kabi ochiq savollar orqali sinfda bahs tashkil etiladi.
Qiyosiy tahlil	Ikkita she'r berilib, ularning mavzusi, ifoda vositalari va g'oyasi taqqoslab tahlil qilinadi.
Rasm asosida hikoya tuzish	Darsda rasm ko'rsatiladi, o'quvchilar esa shu asosda hikoya yoki matn yaratadilar.
Rolli o'yin	Adabiy qahramonlar roli berilib, o'quvchilar ular o'rnida savol-javob qiladilar.
Yozma topshiriqda ijodkorlik	"Agar siz muallif bo'lganingizda bu hikoyani qanday yakunlagan bo'lardingiz?" savoli asosida topshiriq.

Dars turi / faoliyat turi	Kreativ amaliy misol
Dialektik fikrlashni o'qitirish	Biror mavzuda "ha-yo'q" pozitsiyasida ikki guruh bahs olib boradi.
Kontekstda so'z boyligini oshirish	Matndan tanlangan 5 so'z bilan yangi gaplar tuzish yoki so'zlardan mini-dialog yozish.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, ona tili va adabiyot darslarida funksional savodxonlikni rivojlantirish o'quvchilarning nafaqat matnni o'qish va tushunish, balki uni tahlil qilish, mazmunan qayta ishlash, fikr bildirish, muloqotda samarali foydalanish ko'nikmalarini shakllantirishni nazarda tutadi. Bu borada innovatsion metodlar, ayniqsa amaliy topshiriqlar, interfaol mashg'ulotlar, kontekstual yondashuv asosidagi tahliliy faoliyatlar muhim ahamiyat kasb etadi.

Amaliy va hayotiy misollarga tayangan holda o'quvchi o'z atrofidagi hodisalarni chuqur tushunadi, fikrini aniq ifodalaydi va tanqidiy yondashuv asosida mustaqil qaror chiqarish malakasini shakllantiradi. Demak, funksional savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan darslar zamonaviy jamiyat ehtiyojlariga mos kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. To'xtaboyev, T. (2020). Ona tili o'qitish metodikasi. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti.
2. Yo'ldoshev, A. (2019). Zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: Fan va texnologiya.
3. Qodirova, M. (2021). Adabiyotni o'qitishda funksional yondashuv. Toshkent: Ilm ziyo.
4. Mamajonova, D. (2022). O'quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodikasi. Samarqand: Ma'rifat nashriyoti.